

**RUM MELLAN TRÄDEN
OCH AVSTÅND TILL VÄRLDEN:**

Kalhyggesdebatten och det moderna skogsbruket

Tore Andersson

C-uppsats HT 2008
Institutionen för idé- och lärdomshistoria
Uppsala universitet
Handledare: Thomas H. Brobjer

Abstract

Skogen har genom åren varit föremål för många meningsmotsättningar och konflikter. Ett särskilt symbolladdat centra tycks kalhygget vara och syftet med den här uppsatsen är att med hjälp av ett dagspressmaterial studera hur kalhyggesdebatten tagit sig uttryck historiskt. Debatten har följt på den hegemoniska position kalhyggesbruket erövrat efter andra världskriget inom ramen för storskalighet och rationalitet. Rikligast med exempel har dock 1970-talets första hälft kunnat bestå med. Kalhygget försvaras till stor del utifrån en berättelse om den producerande skogen som anknyter till vad som betecknats som modernitet. Kritiken tar å sin sida spjärn mot andra värden och berättelser som genom att delas av kalhyggets förespråkare blir ett slags teman som debatten kretsar kring. Dessa anknyter såväl till nationalism som till de perspektiv som följde med miljörörelsen och den nya vänstern i samband med den så kallade radikaliseringsvågen. Under 80-talet finns tendenser till att distinktionen mellan att kalhugga och att inte göra det blir mindre självklar men upplevelsen av att skogen skövlas fortsätter att dela lägren.

Ebba Lisberg Jensen menar att skogsbruksdebattens kärna ligger i om skogen är helgedom eller råvarulager. Här förslås istället att den avgörande aspekten har att göra med avstånd och huruvida skogen ex- eller inkluderas i den värld vi lever till vardags. Två olika förhållningssätt till skogen som i sig själva inte är omöjliga att förena men vars harmoni utmanas av det storskaliga kalhyggesbrukets fysiska avtryck i skogen. Kalhyggesdebatten kan med andra ord inte ensidigt förstås som en miljöfråga och inte heller som en konflikt mellan ekonomiska intressen kontra rekreations- eller estetiska intressen. Det är en motsättning som genom kalhygget sprungit ur en skiljaktighet mellan olika uppfattningar om vad skogen är och bör vara, om vad berättelsen om skogen i sin essens handlar om.

Keywords: debatt, den nya vänstern, kalhygge, miljörörelsen, modernitet, nationalism, skog, skogsbruk.

Innehåll

Inledning	2
Teori och metod.....	5
Material	5
Tankens landskap.....	6
Texters mening.....	7
Kalhyggesdebatten i svensk dagspress.....	8
Konfliktens ursprung.....	8
Den moderna skogen.....	11
Andra berättelser om skogen.....	14
Nationalism och tradition.....	15
Den nya vänstern.....	19
Miljörelsen, biologi och ekologi.....	21
Avslutande diskussion.....	25
Sammanfattning	28
Referensförteckning.....	29

Inledning

När storm och regn regerar i världen utanför,
 här inne uti skogen alls ingenting det gör,
 för blåsten stängs av granar, som räcker upp till skyn,
 och runt omkring i skogen finns gott om paraplyn.¹

Elsa Beskow

Som hos Beskow, överlag trygg, vänlig och full av liv, eller tvärtom otäck och främmande och som kontrast mot hemmiljöns trygghet.² Skogen ger upphov till minst sagt anmärkningsvärda kollisioner i boklådornas bedrägliga fridfullhet. Den blir sedan knappast mindre mångtydig och motsägelsefull när vi lämnar barnlitteraturen, och inte heller blir den mindre betydelsefull. Mer än hälften av Sveriges yta är skogsbetäckt³ och genom åren har skogen tagit stort utrymme även på tidningarnas debattsidor. Ett av debattens mest symbolladdade centra förefaller vara kalhygget och vad som följdentligt kan benämnas ”kalhyggesdebatt” är just föremålet för den här uppsatsen.

Kalhyggen är ett utmärkande drag hos skogar där man bedriver kalhyggesbruk (även kallat trakthyggesbruk) och ett resultat av den slutavverkning som följer på föryngring, röjning och gallring som i tur och ordning utgör skogsskötselns olika steg.⁴ Metoden blev helt dominerande från tiden efter andra världskrigets slut men har en historia som sträcker sig betydligt längre tillbaka. En historia som dock präglats av diskontinuitet i den mån som alternativa metoder gjort sig gällande. Dessa brukar kategoriseras in under det gemensamma begreppet blädning baserat just på att de inte medför några större kalytor. Distinktionen döljer dock ett stort antal mellanformer som bland praktiker och fackmän i sig själva varit föremål för debatt i högre grad än den generella skillnaden mellan blädning och kalhyggesbruk.⁵ Vilket

¹ Elsa Beskow, *Tomtebobarnen* (Stockholm, 1994), 2.

² Se exempelvis *Lill-Gruffalon* av Julia Donaldson, & Axel Scheffler, sv. översättning (Stockholm, 2004).

³ *Nationalencyklopedin* nätupplaga: <http://www.ne.se/artikel/320855> 2008-12-26

⁴ Lars Lundqvist (2), ”Frågor om blädning: lite om lagar, arealer, ekologiska nischer och dimensioner”(2000), *SkogsSverige*: <http://www.skogssverige.se/fragaom/detail.cfm?Id=3068&Sok1=bl%C3%A4dning&start=1> 2008-12-26.

⁵ Anders Öckerman (2), ”Joel Wretling på Malå revir: Kunskap och legitimering i det moderna skogsbruket 1945-1990” i *Miljöhistoria idag och imorgon: Rapport från en miljöhistorisk konferens vid Högsolan i Karlstad 9-10 april 1997* red. Martin Johansson (Karlstad, 1998), 240 f.

principiellt system som dominerat har växlat ända sedan 1300-1400-talet, eventuellt i perioder om cirka 50 till 100 år.⁶

Blädning har länge betraktats som en förmodern och ineffektiv metod och har fått bära ansvaret för vad som uppfattats som gamla tiders vanskötsel av skogen. Framförallt situationen i Norrland har ansetts varit otillfredsställande (ur skogsbrukssynpunkt vill säga) och under 1950-talet inleddes ett program av Domänverket för att ”restaurera” skogen genom kalhuggning. Anders Öckerman menar dock att det varken är klarlagt huruvida situationen var så illa som den beskrivits eller om detta i så fall kan beskyllas blädningen.⁷

I Västerbottenskuriren har under 2008 stått att läsa om skogsägaren Harald Holmberg som vägrat att kalhugga sin skog och därför dragits inför domstol av Skogsstyrelsen. Holmberg förlorade tvisten sedan Länsrätten menat att Holmbergs alternativa metod (dvs. blädning) inte skulle ge tillräckligt god föryngring.⁸ Lagen (Skogsvårdslagen § 10) stadgar nämligen att avverkningen sker på ett sådant sätt att markens produktionsförmåga tillvaratas - antingen genom att skogen även efter avverkningen har en viss täthet eller genom att den gamla skogen ersätts med ny (normalt medelst plantering). Det betyder dock inte detta att blädning är förbjudet, åtminstone inte i teorin; Lars Lundqvist, docent i skogsskötsel, menar att vad Holmberg och andra markägare som dragits inför domstol gjort inte är att bläda eller gallra. ”Det dom gjort är att avverka för mycket, så att skogen efter avverkningen är så gles att avverkningen enligt SVL är en föryngringsavverkning.”⁹ Samtidigt menar dock Lundqvist att blädningsbruk inte är möjligt annat än ”på en bråkdel av den svenska skogsmarken” eftersom det bara fungerar i fullskiktad granskog.¹⁰ De slutsatser om att blädning kan vara mer lönsamt på lång sikt, och som tillskrivs professor Mats Hagner, ifrågasätts av Skogsstyrelsen med hänvisning till Sveriges lantbruksuniversitet (där Lundqvist är anställd).¹¹

Oavsett hur det förhåller sig kan själva frågeställningens aktualitet knappast ifrågasättas. I början av 1990-talet ersattes en relativt ensidigt produktionsinriktad skogspolitik med en poli-

⁶ Lars Lundqvist (1), ”Vad är orsaken till att blädningsskogsbruk är så ovanligt här i Sverige?” (1998), *SkogsSverige*: <http://www.skogssverige.se/fragaom/detail.cfm?Id=1627&Sok1=b%C3%A4dning&start=21> 2008-12-26.

⁷ Öckerman (2), 241-248.

⁸ *Västerbottens-Kuriren* (2008-03-15) ”Harald förlorade – måste kalavverka sin skog”: <http://www.vk.se/Article.jsp?article=174495&comment=true> 2008-12-26

⁹ Lars Lundqvist (3), ”Blädning kontra kalhyggebruk” (2008), *SkogsSverige*: <http://www.skogssverige.se/fragaom/detail.cfm?Id=10643&soknamn=1&Sok1=Tore%20andersson> 2008-12-26.

¹⁰ *ibid*

¹¹ Allan Fjällström (1), ”Tvingas kalavverka skog” *Västerbottens-Kuriren* (2008-02-15): <http://www.vk.se/Article.jsp?article=168029> 2008-12-26.

tik som i högre utsträckning avser gynna mångfald av såväl arter som bruksmetoder.¹² Mot den bakgrunden bedrev Skogsstyrelsen åren 2005-2007 projektet *Kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk* vars målsättning var att ”öka kompetensen om kontinuitetsskogarnas värden och om hyggesfritt skogsbruk som alternativ till det idag dominerande trakthyggesbruket”.¹³ 2008 har Skogsstyrelsen också fått ytterligare medel för att närmare undersöka de så kallade alternativa metoderna.¹⁴

I ett europeiskt perspektiv ligger Sverige, tillsammans med Norge och Finland, dock i trendens bakkant. Användningen av hyggesfria metoder (här annars sorterade under begreppet blädning) blir allt vanligare och motiven formuleras i termer av såväl biodiversitet som estetik.¹⁵ I Sverige fortsätter däremot alltså kalhyggesbruket än så länge att dominera och från det seminarium som Skogs- och Lantbruksakademiens kommitté för skogsskötsel arrangerade 2006 rapporteras att blädning fortfarande står lågt i kurs hos landets fackmän. Förvisso inte längre med påståenden om att det inte blir någon föryngring eller om dålig tillväxt hos träden som lämnas kvar men istället med hänvisning till ”dyrare avverkning” och ”inlåst virkeskapital”. Även beräkningar som visar på produktionsförluster på mellan 20 och 50 procent redovisades och dylika siffror tycks fortsätta att väga tungt.¹⁶

För att om möjligt skapa förutsättningar till en fördjupad analys av dagens ”kalhyggesfråga” syftar den här uppsatsen därför till att studera hur kalhyggesdebatten tagit sig uttryck historiskt. Avsikten är inte att i detalj följa hur de olika skogsbrukssättens tekniska för och nackdelar vägts mot varandra bland skogsbrukets representanter utan att analysera den betydligt bredare debatt som återfinns i dagspressen. Det motiveras inte minst av de allt annat än få vinklar som faktiskt tycks präglade den förändringsprocess som nu tar form.

Till huvudsyftet hör inte heller att utröna hur debatten utvecklats över tid, även om det för den sakens skull naturligtvis inte bör lämnas obeaktat. Hur debatten bäst avgränsas är till stor del en empirisk fråga. Eftersom rationaliseringen och kalhyggesbrukets dominerande ställning efter andra världskriget torde ha satt ett skarpskuret avtryck, inte bara i skogen utan också i debatten, utelämnas dock äldre exempel som inte lika väl belyser dagens situation. Fokus

¹² Jonas Cedergren, ”Kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk” *Meddelande* nr 1 Skogsstyrelsen (2008), 7. <http://www.skogsstyrelsen.se/epi-server4/dokument/sks/aktuellt/press/2008/Hyggesfritt%20skogsbruk%20meddelande.pdf> 2009-01-07.

¹³ Cedergren, 1.

¹⁴ Allan Fjällström (2), ”Enklare att inte kalhugga” *Västerbottens-Kuriren* (2008-10-28): <http://www.vk.se/Article.jsp?article=227027> 2008-12-26.

¹⁵ Cedergren, 7.

¹⁶ Carl-Henrik Palmér, ”Nej till kontinuitetsskogar men med nya argument »Gröna lögnare« bara halva sanningen”, *Skogseko* nr 3 2006.

läggs där debatten återfinns och målsättningen är att utläsa hur den specifika konflikten mellan kalhyggenas förespråkare och kritiker utkristalliseras i förhållande till tidens idéer och särdrag i stort. Hur formuleras motsättningen och hur och med vad byggs de bägge parternas respektive positioner upp? Långt borta vid horisonten svävar naturligtvis också, lika oundviklig som fåfång, frågan om konfliktens essens eller kärna.

Teori och metod

Material

Insamlandet av det material i form av tidningsartiklar som ligger till grund för den här undersökningen har skett med hjälp av tre olika sökverktyg. Huvuddelen av artiklarna har erhållits genom *Pressarkivet* som består av en samling artiklar som klippts ut från ”ett urval av svenska dagstidningar” (från 1970 mellan 45 och 50 olika tidningar) som anges spegla ”den svenska dagspressens politiska och regionala struktur”.¹⁷ Urvalet har gjorts utifrån en bedömning av det politiska och samhällsvetenskapliga intresset och domineras av renodlat debattmaterial. Artiklarna har överförts till mikrofilm och är där sorterade efter ämne. Mot bakgrund av uppsatsens syfte har kategorin *Skogsbruk och skogsindustri* (överbrik: *Näringspolitik: övrigt*) antagits och därefter visat sig vara särskilt intressant och därför gjorts till föremål för genomsökning för alla tidsperioder från och med 1960-talet och fram till början av 1980-talet där *Pressarkivets* samling tar slut. Avsikten har varit att hitta de artiklar som kan härledas till något som kan falla inom definitionen för en kalhyggesdebatt och/eller som på något sätt kan bidra till förståelsen av denna.

Det andra sökverktyget har utgjorts av bibliografin *Svenska Tidningsartiklar* som bistår med hänvisningar till ett annat urval av artiklar och recensioner från svenskspråkiga dagstidningar, även här sorterade ämnesvis. Antalet artiklar varierar mellan 20 000 artiklar från omkring 50 olika tidningar 1969, till 40 000 artiklar från 28 olika tidningar 1989. Utvecklingens riktning är dock inte entydig över tid. Hur urvalet skett framgår inte men det domineras av ”kultur- och debattartiklar” medan ”nyhetsartiklar som reportage, intervjuer och utrikeskrönikor” anges ”registreras mer sparsamt”.¹⁸ Med hjälp av kategorin *Skogsbruk* (överbrik: *Eko-*

¹⁷ Pressarkivet, svenska avdelningen. *Klassifikationssystem* (rev. 1985, Uppsala universitet)

¹⁸ *Svenska Tidningsartiklar: 1973* (Lund)

nomi och näringsväsen) genomfördes en utsortering från alla volymer för åren 1960 - 1989 med samma ambition som vid genomgången av *Pressarkivet*, dock förelåg några försvårande omständigheter. Eftersom bibliografin enbart tillhandahöll artikelrubriker var relevansen ofta svår att bedöma. Därtill var inte alla artiklar tillgängliga utifrån den här uppsatsens begränsade ramar i form av tid och resurser.

Det sista och sett till antal relevanta artiklar minst betydelsefulla sökverktyget för materialinsamlingsarbetet har varit den bibliografiska databasen *Artikel-Sök* som utöver att indexera artiklar från 15 dagstidningar i första hand täcker ett stort antal olika tidskrifter. Urvalet har skett med färre avgränsningar i jämförelse med de urvalsprinciper som beskrivits ovan och inkluderar såväl reportage, konsumentupplysning och forskningsresultat samt givetvis även debattartiklar. Databasen innehåller dock inga hänvisningar till material daterat före 1979 och resultatet (sökord: kalhygge*) i form av relevanta referenser blev tämligen begränsat men ändå ett fåtal artiklar.¹⁹

Sammanlagt utgår den här studien från 70 olika artiklar. Min bedömning ger vid handen att 38 av dessa har en kritisk hållning till kalhuggning, 29 argumenterar i metodens förmån och tre ytterligare intar en obestämd hållning. Den äldsta artikeln är publicerad 13 januari 1961 och den senast publicerade artikeln är daterad 6 april 1994. Flertalet är dock från 70-talets första hälft vilket främst avspeglar fördelningen av relevanta artiklar i *Pressarkivet*.

Mot bakgrund av det sätt varpå artiklarna insamlats kan inga antaganden göras om att de i något avseende skulle vara representativa för debatten i stort. Inte desto mindre utgör de en del av denna debatt; de säger inget definitivt om hur den var generellt men väl om hur den *också* var. Ett debatterande pressmaterial ställer höga krav på uttolkaren i det att det i första hand är skrivet för att övertyga och i ett format som inte tillåter någon större utförlighet. Det gör det svårt att med säkerhet bestämma artikelförfattarnas utgångspunkter och föresatser och feltolkningar kan därmed inte uteslutas.

Tankens landskap

Landskapet är inte bara ett "objektivt fenomen" i en fysisk verklighet utan i lika hög grad en skapelse i våra medvetanden. Sverker Sörlin lyfter fram hur vår upplevelse av ett landskap beror av olika konventioner och kollektiva läroprocesser. Dessa märks särskilt tydligt inom turistnäringen som generellt är kopplad till mycket bestämda stråk och "sevärdheter". Sörlin återger historien om den franske entreprenören Calude-Francois Denecourt som i början av

¹⁹ *Artikel-Sök*: <http://sob.btj.se/asok> 2009-01-08

1800-talet låg bakom det populära utflyktsmålet Fontainebleaus skog. Denecourt gjorde själv i ordning vandringslederna i skogen liksom en form av guider eller kartor. Dessa hjälpte inte bara besökarna att hitta rätt utan också att se det som Denecourt ansåg var värt att lägga märke till. Det kunde vara träd, stenar eller utkikspunkter. Guiden innehöll också information om de olika sevärdheterna, ibland i form av namn och historier som Denecourt själv blivit tvungen att hitta på.²⁰

Exemplet illustrerar inte bara hur en entreprenör kunde skapa kommersiell framgång genom att överföra parisarnas urbana konsumtionskultur till naturen utan också hur guideböcker och historier kan förvandla ett anonymt ingenstans till en plats med mening. Insikten i Sörlins skildring och begrepp pekar naturligtvis även långt utanför turismnäringen. Att förstå en debatt om skogen är inte i första hand att förstå vår relation till ett objektivet fenomen där ute utan handlar framförallt om mening och hur det yttre tar form i det inre. Inte om träd, mossor och stenar utan om våra berättelser om skogen.

Texters mening

Enligt Quentin Skinner kan en text förstås utifrån tre olika meningsbegrepp: vad orden betyder "intrinsikalt" i texten, vilken mening texten får hos mottagarna och slutligen vad författaren menar med texten. För att till fullo förstå en text krävs således att meningen i samtliga av dessa betydelser återskapas. Detta sker enligt Skinner ofta på ett ogenomtänkt sätt, särskilt i fråga om den tredje typen av mening. Att förstå denna mening är inte bara att förstå vad en författare *säger* utan också att greppa vad denne anser sig *göra*. Det vill säga vilken *intention* författaren har. Skinner skiljer här mellan intention och motiv; att förstå en författares intention är för honom inte att försöka nästla sig in i författares innersta tankeprocesser utan mer att klargöra vilka direkta avsikter som texten förkroppsligar. Som exempel bibringas en situation där du plötsligt ser hur din granne viftar med armarna. Att förstå grannens intention är - till exempel genom observationen att det står en arg tjur tjugo meter bort - att förstå att grannens armviftande är menat som en varning. Om du inte sett tjuren hade det kanske varit svårt att avgöra att det var just en varning eftersom armviftande precis som en och samma text i regel kan förstås på många olika sätt, de rymmer med andra ord många olika tolkningsmöjligheter av vad författaren avsåg att göra. Vilka olika tolkningsmöjligheter som är tillstådes avgörs huvudsakligen av mening och kontext. Att ta reda på en författares intention är att skilja

²⁰ Sverker Sörlin, "Tankens landskap" i *Miljöhistoria idag och imorgon: Rapport från en miljöhistorisk konferens vid Höskolan i Karlstad 9-10 april 1997* red. Martin Johansson (Karlstad, 1998).

ut den av alla de tolkningsmöjligheter texten har som författaren avser som sin handling. Och som exemplet med grannen illustrerar kan kontexten (tjuren) vara till stor hjälp i detta. Intentioner skrivs sällan ut i texter och inte minst i fall av vad Skinner kallar ”oblique rhetorical strategies” kan en kontextualisering potentiellt bidra med en avsevärt förbättrad uppfattning om författaren menade. Ett uppenbart sådant tillfälle är när det förekommer ironi.

Betoningen av kontextens betydelse betyder inte att texten i sig blir mindre viktig. Den begränsar på olika sätt tolkningsmöjligheterna och det är inte heller så att författarens intention i efterhand har någon betydelse för det texten *de facto* säger: Skinner förnekar inte att det kan finnas diskrepanser mellan de olika typer av mening som en text har. Inte desto mindre understryker han att den typ av seriösa yttranden han behandlar inte bara ska betraktas som påstående utan måste förstås som ett inlägg i en diskussion. Än mer generellt gäller att författare normalt avser utföra en kommunikationshandling. Därav följer att de i någon utsträckning måste följa en viss konvention så till vida att de måste uppfattas som på något sätt meningsfulla i samtiden. En historiker måste således skaffa sig en bild av vad som var meningsfullt att säga i denna samtid. Varför ansågs det motiverat att formulera ett specifikt inlägg i en viss diskussion? Svaret hänger ihop med de antaganden och syften som konstituerade den.²¹

Vikten av en kontextualisering kan knappast underskattas i relation till den typ av debatt som här ska analyseras. Varför valde just den här debattören att ta upp en viss aspekt eller företeelse? Vad är det en skribent *gör* genom att återge problemställningen på precis det här sättet? Artiklarna är reaktioner, på varandra och på specifika händelser i samtiden, och mot den bakgrunden måste en förståelse av vad som sägs också inbegripa en tolkning av *varför* det sägs och hur det förhåller sig till innehållet i andra artiklar.

Kalhyggesdebatten i svensk dagspress

Konfliktens ursprung

Inom ramen för studier av miljörörelsen uppges ibland debatten om det svenska skogsbruket ha växt fram i slutet av 60-talet.²² Detta förefaller också utifrån det material som här granskats som ett troligt förhållande så till vida att det är först i senare artiklar som frågor om

²¹ Quentin Skinner, *Visions of Politics: Regarding Method* (Cambridge, 2002). Kapitel 4-6.

²² Ebba Lisberg Jensen, *Som man ropar i skogen: Modernitet, makt och mångfald i kampen om Njakafjäll och i den svenska skogsbruksdebatten 1970-2000* (Lund, 2002), 138.

skogsbrukets konsekvenser för "naturen" börjar göra sig gällande. Som redan tidigare antytts kan dock kalhyggesfrågan inte förstås enbart som en miljöfråga. Den har dels mycket länge varit del av en professionell debatt inom skogsnäringen²³ och dels också stått i konflikt med intressen som inte har någon direkt anknytning till miljöbegreppet. Anders Öckerman vill dela in skogsbrukets utveckling i ett antal epoker där ett epokskifte sker 1945 genom att en mer pluralistisk skötselpraktik övergår till en kalhyggets hegemoni som varar fram till 1990. Skogsbruket moderniserades och vid sidan av hållbarhet blev ökad avkastning en central målsättning.²⁴ 1950-talet blev därtill en särskilt gynnsam period för svenskt skogsbruk med höga virkespriser och stor framtidstro. Samtidigt tronade det mycket resurskrävande byggandet av välfärdsstaten på den politiska agendan vilket än mer ökade kraven på skogen som produktiv. Trots detta tvingades produktionsperspektivet så att säga dela på skogen. Från USA inlånades nämligen begreppet "multiple use" som beskriver ett koncept där det moderna skogsbruket kombineras med friluftsliv och rekreation.²⁵ Härmed inte sagt att detta avspeglades i den praktiska markanvändningen för där råder ingen tvekan om att det var det rationella, vinstdrivande skogsbruket som kom att dominera.²⁶ Men introduktionen av konceptet belyser lika tveklöst den konflikt som var under uppseglande. När domänverkets generaldirektör Erik Höjer 1961 presenterar det i Svenska Dagbladet kan det utan svårighet tolkas just som ett inlägg i en begynnande kalhyggesdebatt. Höjer konstaterar att det finns ett stort rekreationsbehov inriktat mot "skog och mark"²⁷ men menar att detta gör det "ingalunda nödvändigt att begränsa skogsproduktionen"²⁸. Tvärtom kan skogsbruket förhöja skogens värde som "rekreationsobjekt". Kalhyggerna förbättrar till exempel djurlivets förutsättningar och även de "vida utblickarna" som medges kan betraktas som positiva enligt Höjer. Kalhyggesmotståndarnas röster är ännu ohörbara i materialet men deras indirekta närvaro är ändå uppenbar. Det är förvisso inte orimligt att som Öckerman förklara retoriken med att den går i linje med domänverkets profilering och en samhällsutveckling som gav människor mer fritid, ökad rörlighet och ett större intresse för naturumgänge.²⁹ Jag vill dock argumentera för att denna beskrivning bör utökas med ett konfliktperspektiv och ett konfliktperspektiv som går längre än att konstatera en in-

²³ Öckerman (2).

²⁴ Ibid., 241.

²⁵ Anders Öckerman (1), "Kalhygge eller blädning? Svensk skogshistoria som miljöhistoria" i *Miljöhistoria på väg: Artiklar presenterade vid Miljöhistorisk möte 1995* red. Björn-Ola Linnér & John Svidén (Linköping, 1996), 28.

²⁶ Öckerman (2), 242.

²⁷ Höjer skriver själv 'skog och mark' inom situationstecken

²⁸ Erik W Höjer, "Kronoparkerna och fritidsfolket" *Svenska Dagbladet* 1961-01-13.

²⁹ Öckerman (1), 28.

tressemotsättning mellan produktion och rekreation. Kalhyggesdebatten är en markanvändningskonflikt men det är också en konflikt mellan olika idéer om vad skogen är och bör vara.

Vid sidan om en långdragen och kontinuerlig debatt om hur skogen på bästa sätt ska skötas för att maximera bidraget till samhällsekonomin döljer sig som det verkar redan på 50- och 60-talen en djup motsättning. Stannar vi kvar 1961 så är en problemställning till exempel hur det ska kunna bli mer lönsamt att avverka; när Axel C:son Leijonhufvud ger sig i kast med ämnet anser han det dock nödvändigt att först avgränsa debattfältet från den motsättning som trots sin utomdiskursiva position uppenbarligen oroar. Vanligt folk som ”vant sig vid att se skogarna som en plats för rekreation, där man plockar svamp och bär, där man fiskar i vattendragen” måste, gör Leijonhufvud klart, inse att det är tack vare de exportinkomster som skogen ger som Europas högsta levnadsstandard kan upprätthållas.³⁰ På så sätt fastställs berättelsen om den virkes- och massavedsproducerande skogens prioritet över alla andra.

En annan återspeglning av denna motsättning finner vi i begreppet landskapsvård. Det kan knappast vara särskilt djärvt att koppla ihop detta begrepps successivt ökade betydelse från 1950-talet fram till kalhyggesepokens slut omkring 1990 med skogsbrukets fysiska maktutövning i konkurrensen mellan olika skogliga tolkningar och föreställningar. Landskapsvårdens konceptuella betydelse demonstreras bland annat i naturvårdslagen från 1965 som innehöll två nya paragrafer i syfte att värna estetiska kvaliteter och därefter följdes av allt mer tvingande föreskrifter 1974 och 1979.³¹ Precis som många kalhyggesförespråkare gjort gällande finns det inga oberoende värden knutna till estetik, men samtidigt är de heller aldrig godtyckliga. Frågan vi därför måste ställa oss är vilket meningsinnehåll som skänker en viss skoglig estetik sitt värde. Att nöja sig med att konstatera att det skett en estetifiering av skogen tror jag inte räcker för att förstå de invändningar som riktades mot kalhyggesbrukets åverkan på landskapet. Det betyder inte att den ökade tendensen att betrakta skogen som natur och åtskild det produktiva samhället inte skulle vara en betydelsefull aspekt av vårt förhållande till skogen och de uttryck kalhyggesdebatten tagit. I sig själv kan det dock inte förklara styrkan i viljeytringarna och beaktar inte heller i tillräcklig mån spännvidden mellan de berättelser som skogslandskapet förkroppsligar. I vågskålen ligger kort sagt inte bara rekreation och estetiska intressen utan framförallt de värden som producerar dem i relation till en eller flera specifika skogliga kontexter.

³⁰ Axel C:son Leijonhufvud, ”Skogsbrukets rationalisering” *Svenska Dagbladet* 1961-04-05.

³¹ Lars Kardell, *Svenskarna och Skogen: Från baggböleri till naturvård* (Jönköping, 2004), 237.

Den moderna skogen

En inte helt ovanlig infallsvinkel är att ta fasta på hur svenskt 1900-talsskogsbruk formats av det moderna tänkandet. Detta har i sin kärna sagts inbegripa tilltron till möjligheten att förbättra och förnya, att utvecklingen går framåt i normativ betydelse. Det har beskrivits som en samhällsgenomgripande process (eller ett tillstånd) och en annan mycket central komponent är relationen till naturen.³² Den avgränsas från det kulturella³³ och blir ett objekt som det är möjligt att framställa kontextoberoende och värdeneutral kunskap om. Carolyn Merchant menar att maskinen etablerades som den dominerande metaforen och naturen framstod följaktligen som möjlig att för människan kontrollera och manipulera.³⁴ Hon lyfter också fram karteringens betydelse för maktutövningens rumsliga dimension. Denna skapar ett uppifrånperspektiv och den deltagande, personliga upplevelsen så att säga inifrån landskapet ersätts med kartbordets fixerade objektifiering.³⁵ En karta är naturligtvis heller aldrig objektiv utan utgör alltid en tolkning som utgår från en bestämd förståelse av den mark som karteras.

För kalhyggesbrukets företrädare förefaller förståelsen av skogen huvudsakligen sammanfalla med den av en åker, eller mer abstrakt med den av en naturresurs. Skogen är dessutom ofta liktydigt med det biologiska material som genom olika typer av förädling kan omvandlas till en kommersiell vara. En dylik förståelse utgör exempelvis utgångspunkten när Västmanlands Läns Tidning 1973 publicerar en artikel till ”försvar för kalhyggen”:

En utbruten gruva blir tom och måste överges. Malmen kommer inte tillbaka. Det gör däremot skogen, som är en vegetation som sås, växer och skördas. I princip sker det på samma sätt som en råg- eller veteåker (...). När en råg- eller veteåker inte skördas eller brukas kallas det vanhävd och kan beivras.³⁶

Det finns fog för att påstå att det begrepp om skog som här presenteras är extremt reduktionistiskt: inte bara läggs betoningen på skogens produktiva egenskaper utan dessa egenskaper och skogen själv begränsas till att omfatta de trädplantor som planteras inom skogsbruket. Frågan om huruvida föryngringen bör ske genom plantering eller självsådd är för övrigt en diskussion som delvis är separerbar från kalhyggesfrågan, även om självsådd ofta förknippas med blädning. Efter studier företagna av Skogsvårdsstyrelsen i mitten av 60-talet led självföryngring av dåligt rykte och som metod dominerade skogsodlingen starkt under hela 70-talet. I prakti-

³² Lisberg Jensen, 87 f.

³³ Lisberg Jensen, 94.

³⁴ Carolyn Merchant, *Ecological Revolutions: Nature, Gender, and Science in New England* (Chapel Hill & London, 1989), 199.

³⁵ Merchant, 51-52.

³⁶ ”Försvar för kalhyggen” *Vestmanlands Läns Tidning*, 1973-12-11.

ken spelade dock även självsådd en stor roll, bland annat därför att planteringar ofta blandades upp med självföryngrande plantor. Det ger ytterligare belysning åt artikelns teoretiska och normativa art. Det normativa ligger också i det ideal som går ut på att på alla sätt maximera nyttan av skogen (i en specifik materialistisk innebörd) och att ingen potential får gå till spillo - och det är väl kanske just också ett huvuddrag i den moderna idétraditionens skepnad inom skogsbruksdiskursen. Träd som inte avverkas "faller och multnar" och detta beskrivs i artikeln, på samhällets vägnar, som kapitalförstöring.³⁷ Liksom åkermetaforiken är detta en uppfattning som återkommer även i andra kalhyggesvänliga artiklar under 70-talets början. Gamla träd kallas "överåriga"³⁸, "utväxta"³⁹ eller "övermogna".⁴⁰ Kalhuggning ger större "skördar".⁴¹ I en artikel i Expressen varnar Sven Mellqvist för att stora skogar "ruttnar bort" på grund av att de inte utnyttjas. "Något värde har de inte - det skulle i så fall vara »i sig«"⁴² tillägger han utan att detta alternativ framstår som allvarligt menat. I själva verket är det en "växtkraftig ungskog" eller "ett i rätt produktionsförband utställt röjnings- och gallringsbestånd"⁴³ som tilltalar Mellqvist och andra som kan tänkas besitta "skogsmannens öga". Det menar åtminstone Åke Back i en artikel i Dala-Demokraten 1979.⁴⁴ Han uppmanar vägfarande och skogsvandrare att njuta av dylika skogsplanteringar "på ungefär samma sätt som en förälder eller lärare njuter av en välartad barnskara eller skolklass".⁴⁵ Barn torde ha det gemensamt med träd att de här uppfattas som natur i meningen utvecklingsbar potential, eventuellt jämförbar med målarens vita duk eller författarens tomma ark. Och är det inte just som ett fält för mänsklig kreativitet som skogen i första hand förstås inom skogsbruksdiskursen?⁴⁶ Det ligger onekligen nära till hands att jämföra den stolthet som lyser igenom i Backs artikel med konstnärens, eller kanske egentligen mer träffande, med ingenjörens. Den symboliska ingenjör som ofta har fått representera byggnationen av 1900-talets moderna svenska samhälle. Här anar vi återigen vad som redan inledningsvis antydde, hur skogen blir en del av det

³⁷ Ibid.

³⁸ Carl Gustaf Sundberg, "Fakta om skogshyggen" *Dagens Nyheter*, 1972-03-09; Tore Christersson, "Jättekalhyggen ovetenskapliga" *Arbetaren* 1973-07-27 – 1973-08-09.

³⁹ Gotthard E. Sandström, "Trakthuggning, skövling, skogsvård" *Västerbottens-Kuriren*, 1973-05-14.

⁴⁰ Tore Christersson, "Skogsbruk" *Svenska Dagbladet*, 1973-07-17.

⁴¹ Björn Jensen, "Kalhygges-debatten nu under slutavverkning" *Västgöta-Demokraten*, 1973-11-22.

⁴² Sven Mellqvist, "Råvara för skogsindustri i norra Dalarnas skogar" *Dala-Demokraten*, 1973-06-30.

⁴³ Åke Back, "Kalhyggen är nödvändiga för skogsvård och välbefinnande" *Dala-Demokraten*, 1979-05-19.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Mellqvist betraktar kalhyggesmotståndet som ett krav på "mänsklig överksamhet" vilket han finner absurt.

moderna projektet. Men vi urskiljer också något mer, hur den ”moderna skogen” blir ett estetiskt ideal.⁴⁷

Produktionsperspektivet är ibland sammankopplat med vad som kanske kan benämnas teknikdeterminism och en tro på tvånget i utvecklingen. Framåtskridandet uppfattas alltså inte bara som möjligt utan också som oundvikligt. I en artikel i *Dala-Demokraten* 1972 står exempelvis:

Liksom gruv- och andra arbetare använder moderna maskiner, måste skogsarbetarna också göra det. Det förutsätter att stora ytor avverkas – på samma sätt som vete- och rågåkrar kalhuggs varje år.⁴⁸

Positionen är kanske inte så förvånande när det är en rådande trend som ska försvaras och åkermetaforiken skapar därtill goda möjligheter att dra paralleller till mekaniseringen av jordbruket. Just hänvisningen till maskinerna utgör den ena av åtminstone två resonemang. Det första utgår från att maskinerna kräver kalhuggning och kalhyggesmotståndarnas alternativ blir följaktligen att stoppa mekaniseringen, vilket tillåter att de stämplas som ”verklighetsfrämmande”.⁴⁹ Det andra resonemanget går ut på att kalhuggning i sig är det enda sättet som skogsbruk kan bedrivas på, exempelvis med argumentet att förnygringen annars uteblir.⁵⁰ Den föreställda nödvändigheten bidrar ibland till att fokus i hög grad hamnar på frågans tekniska aspekter. I vissa fall framställs meningsmotsättningen mer eller mindre som en konflikt mellan vetenskap/fakta och tro/subjektiva åsikter. Så exempelvis i en artikel i *Dala-Demokraten* från 1972. Signaturen *S d.* består med ett för materialet extremt exempel genom att likna kalhyggesmotståndet med en väckelserörelse som predikar vissa bestämda övertygelser utan att ta någon hänsyn till skogsmännens kunskaper och erfarenheter. Möjligheten att med hjälp av fakta övertyga kritikerna om kalhyggets fördelar förnekas med kommentaren att ”människor som tror behöver inga kunskaper”.⁵¹ Ett lika tekniskt orienterat bemötande får Åsa Moberg efter att hon i *Aftonbladet* författat en serie kalhyggeskritiska krönikor 1972. Repliken är skriven av Per Sköld som var verkställande direktör för Statsföretag AB, ett holdingbolag som

⁴⁷ För ytterligare beskr. av den mod. skogen som vacker, se ex: Carl Gustaf Sundberg, ”Fakta om skogshyggen” *Dagens Nyheter*, 1972-03-09; ”Övertygande bevisföring i »Skog i förvandling«” *Östersunds-Posten*, 1972-12-18; Vadim Söderström, ”Rationellt skogsbruk – katastrof för faunan?” *Falu-Kuriren*, 1975-12-03.

⁴⁸ ”Är skogen skådebröd” *Dala-Demokraten*, 1972-09-05.

⁴⁹ ”Åt skogen” *Dala-Demokraten*, 1973-04-07. Liknande ståndpunkt: Bo Lindevall, ”Kalhyggen bästa metod att förnygra vår skog” *Falu-Kuriren*, 1977-08-24.

⁵⁰ Nils-H Malmberg, ”Har miljögruppen inte sett ungsbogen?” *Norrländska Socialdemokraten*; 1977-09-24; R. Gustafsson, ”Trakthyggen eller vad?” *Falu-Kuriren*, 1976-04-02.

⁵¹ *S d.*, ”Med dagens post ...” *Dala-Demokraten*, 1972-09-12. För andra om än inte lika tydliga exempel se Carl Gustaf Sundberg, ”Fakta om skogshyggen” *Dagens Nyheter*, 1972-03-09; Nils-H Malmberg, ”Har miljögruppen inte sett ungsbogen?” *Norrländska Socialdemokraten*, 1977-09-24; Åke Back, ”Kalhyggen är nödvändiga för skogsvård och välbefinnande” *Dala-Demokraten*, 1979-05-19; Bengt Rosén, ”Skog är mycket mer än trädåker” *Nerikes Allehanda*, 1974-02-13.

bildats endast ett par år tidigare i syfte att samla förvaltningen av de statligt ägda företagen och där skog var en av de dominerande branscherna.⁵² För Sköld tycks kritiken enbart kunna ha två ursprung: subjektivitet och okunskap. Han framhåller att upplevelsen av landskapet i flertalet fall är ”känslomässigt betonad” och att det därmed inte går att tala om rätt och fel. Den rädsla som han menar förekommer hos oinsatta finner han fullt förståelig men försäkrar att det svenska skogsbruket sker på ett fullt riktigt sätt, utan osäkerhet om framtida konsekvenser och med hänsyn till det ”normala”. De av Mobergs argument som Sköld istället ser som relaterade till skogsbrukets förutsättningar klassas istället som felaktiga (och bemöts med ”fakta”). Sköld förnekar inte att det finns avigsidor, men han förefaller inte anse att dessa har någon bäring på huruvida man bör bedriva kalhyggesbruk eller inte:

Låt oss gärna diskutera olägenheterna omkring kalhyggesbruket – som både ur biologisk och ekonomisk synvinkel är nödvändigt i svensk skogshantering – för att komma fram till vad som behöver göras för att inte ingreppen ska bli alltför störande.⁵³

Andra berättelser om skogen

För att återgå till artikeln från 1973 (”Försvar för kalhyggen”) så påpekar den okände författaren att jordbruksbygderna kring Dalälven (artikeln är som redan nämnts publicerad i Västmanlands Läns Tidning) inte är annat än väldigt stora kalhyggen men att det är att notera att dessa inte alls väcker samma anstöt som mer nyupptagna.⁵⁴ Detta förefaller vara en mycket viktig observation. Hur kommer det sig att jordbrukslandskapet mycket väl kan prisas av samma personer som fördömer kalhyggerna i skogen? Orsaken torde rimligtvis, och som redan antytts, vara att skogen och åkermarkerna för många är föremål för helt skilda tolkningar och berättelser. Mångfalden av föreställningar och associationer som existerar inom denna åtskillnad låter sig dock knappast utan vidare överblickas. I Norden torde de länge varit präglade av ett förhållandevis naturnära levnadssätt⁵⁵ och därmed en hög grad av personlighet. Inte bara var skogen ett förråd av olika nyttigheter, det var också en plats där dessa utvanns och en livsmiljö. Därutöver är det inte svårt att inse hur den var förknippad med det fördolda och det okända. Vid sidan om specificiteten är det rimligt att som Lisberg Jensen betrakta just de mystiska inslagen som ett dominant drag i den förmoderna förståelsen av skogen.⁵⁶ I det spe-

⁵² *Nationalencyklopedin* nätupplaga: www.ne.se 2008-10-15.

⁵³ Per Sköld, ”Åsa Moberg har fel om kalhyggen!” *Aftonbladet*, 1972-02-24.

⁵⁴ ”Försvar för kalhyggen” *Västmanlands Läns Tidning*, 1973-12-11.

⁵⁵ Sörlin, 19.

⁵⁶ Lisberg Jensen, 91.

cifika och platsbundna perspektivet rymde skogen därtill ett socialt landskap⁵⁷ liksom vad Sverker Sörlin beskriver som en ”markens grammatik”: seder, bruk, händelser och relationer som avtryck i landskapet, avtryck med minnen.⁵⁸

Även dessa mer personliga föreställningar har flutit genom kalhyggesdebatten. I en artikel från 1985 får de bland annat komma till uttryck i form av Astrid Lindgrens beskrivning av den poetiska skogen och i Alexandra Charles trygga trollskog.⁵⁹ Denna typ av berättelser hör dock till periferin och ingår i regel inte i argumenteringen. Ett sätt att förstå detta förhållande erbjuder eventuellt Skinner när han betonar att alla kommunikationshandlingar måste följa en konvention för att uppfattas som meningsfulla. Den uppsättning berättelser som äger giltighet som grund för argumentering begränsas därmed.

Nationalism och tradition

Debatten tycks i hög grad röra sig kring ett antal ”stora” berättelser. Stora i den bemärkelsen att de ingår i ett vidare sammanhang, återberättas i många olika artiklar och i någon mån integreras på båda sidor av konflikten. En av dessa utgår från idén om Sverige och skogen som nationell symbol. Skogen etablerades i slutet av 1800-talet nämligen som en mycket framträdande beståndsdel i den svenska nationaluppfattningen.⁶⁰ Kalhyggesförespråkarna betonar gärna att skogen är en ”nationell rikedom”⁶¹ eller att det är en viktig resurs för ”oss” och för Sverige⁶² och kopplar därmed ihop det svenska med produktionsperspektivet. På motsvarande sätt lyfter motståndarna fram att skogens skötsel (mer direkt) *berör* ”hela svenska folket”⁶³ och ”vårt land”⁶⁴ för att på så sätt legitimera fler perspektiv.

Det nationalistiska tankesystemet gör sig i någon utsträckning påmint i bortåt 15 av artiklarna i studien och demonstrerar en central betydelse inte minst i Olof Svartz artikel från 1973. Den hänvisar bland annat till Carl Adolph Agardh (1785-1859)⁶⁵ genom följande enligt Svartz bekanta citat: ”Sveriges tillvaro som självständig stat och som civiliserat land beror därav, om det har skogar eller icke”.⁶⁶ Med detta blir den producerande skogen en för nationen bärande institution, liksom nationen blir en legitimerande grund för den producerande

⁵⁷ Lisberg Jensen, 91.

⁵⁸ Sörlin, 23 f.

⁵⁹ ”Ryms kalhyggerna i våra hjärtan?” *Dagens Nyheter*, 1985-08-25.

⁶⁰ Sörlin, 15.

⁶¹ S d., ”Med dagens post ...” *Dala-Demokraten* 1972-09-12.

⁶² ”Försvar för kalhyggen” *Vestmanlands Läns Tidning*, 1973-12-11.

⁶³ Arne Rimdahl, ”Vem härskar i skogen” *Arbetsbladet*, 1973-05-02.

⁶⁴ Moberg (1).

⁶⁵ *Nationalencyklopedin* nätupplaga: www.ne.se 2008-12-01.

⁶⁶ Olof Svartz, ”å andra sidan ... Skogsbruket i länet” *Barometern*, 1973-10-24.

skogen. Budskapet får i artikeln en förstärkt mening genom att förmedlas just med ett citat som anges vara formulerat ”redan för drygt hundra år sedan”⁶⁷ av en föreläsare för det etablerade svenska samhället. Det positionerar in produktionsperspektivet i en historisk kontinuitet och knyter det än starkare till värden kopplade till just tradition och nationalism. Samma underton kan misstänkas gå igen också när den redan omtalade artikeln *Försvar för kalhyggen* från samma år lägger betoning på kalhyggesbrukets mångåriga historia. Det bedrevs enligt artikelförfattaren konsekvent ”redan i mitten av 1800-talet” medan blädningen infördes *efter tyskt mönster* för att sedermera överges på grund av otillfredsställande resultat.⁶⁸

Vad kalhyggesbrukets kritiker ser är dock just hur dessa skogens nationella värden skövlas och förstörs. Åsa Moberg, som introducerades tidigare, menar att:

Kalhygge, det är när stora processorer hugger ner kilometer efter kilometer av fin svensk skog och förvandlar marken till en sorts oframkomlig bråte. Kalhygget har samma förödande verkan som en skogsbrand. Efteråt ser landskapet dött och svart ut.⁶⁹

Specificeringen av skogen som ”fin” och ”svensk” syftar till att förstärka intrycket av den skada som förmenas uppstå. Istället för en fråga i universella termer blir det en fråga för ”oss”, ”vårt land” och för ”riket”. Med Mobergs position blir kalhuggningen därmed ett hot mot hela denna gruppgemenskap.⁷⁰ Hon har uppbackning bland annat från en artikel, publicerad knappt en månad tidigare i samma tidning, som framhåller att uppfattningen bland ”hembygdsvårdare” är att kalhyggen påverkar kulturlandskapet och av den anledningen bör begränsas.⁷¹ Samma åsikt framförs i en artikel i Norrköpings Tidningar som därtill vill mena att ”vi har ett estetiskt och kulturellt behov av att det svenska landskapet i så stor utsträckning som möjligt bevaras”.⁷²

I Mobergs krönika förstärks budskapet även med ett citat om hur konsekvenserna av skogsbolagens verksamhet i ”Hamsjö och Los socknar, som sedan gammalt varit kolvedens och skogens socknar nummer ett i Hälsingland”⁷³ liknas vid dem hos ett krig. Den *fina svenska skogen* står alltså mer eller mindre under ett *krigshot* från skogsbolagens ”stora processorer”.⁷⁴ En processor är en skogsavverkningsmaskin och var, införd i Sverige omkring 1970,

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ ”Försvar för kalhyggen” *Vestmanlands Läns Tidning*, 1973-12-11. Citatet är citat även i artikeln.

⁶⁹ Åsa Moberg (1), ”Kalhyggen förstör och förgiftar” *Aftonbladet*, 1972-02-08.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ ”Den skövlade skogen” *Aftonbladet*, 1972-01-13.

⁷² ”Landskapet” *Östergötlands Dagblad*, 1973-06-25.

⁷³ Moberg (1), citat även i originaltexten.

⁷⁴ Ibid.

en helt ny företeelse i artikelns samtid.⁷⁵ De representerade ny teknik liksom den moderna rationaliteten och att Moberg väljer att skriva ut dem ger anledning till att definiera ut en mer specifik och kanske delvis oberoende konflikt: den moderna tidens brott med/mot det gamla. Hon beskriver hur gamla herrgårdar bränts ner av ett stort skogsbolag med kommentaren att det ”fanns många fina saker där som borde ha blivit kvar i trakten”⁷⁶. Moberg frågar sig om de brändes ner för att skogsbolaget skulle ”slippa vittnen till planerade kalhyggen”.⁷⁷ Vittnen till ett brott inte bara *mellan* det nya och det gamla utan till ett brott som uppenbarligen också har moralisk innebörd.

Samma skepsis mot den moderna framstegstron återfinns i Per Nilsson-Tanners artikel i Östersundsposten året därpå. Han beskriver med starkt ogillande hur ”Helfrälsta centralbyråkrater i Stockholm formligen rusar runt för att finna uppslag till förändringar, förnyelse, omvärderingar och allt vad det nu kallas”⁷⁸. Man tar med detta, menar Nilsson-Tanner, inte tillräckligt stor hänsyn till ”det bestående, det som klarat sig genom århundraden utan att skada någon eller försämra förhållandena”⁷⁹. Det direkta objektet för Nilsson-Tanners kritik är ett förslag som han menar skulle skapa ännu fler kalhyggen i ”den svenska skogen”.⁸⁰

När Tommy Hammarström tar upp frågan i en artikel 1977 är det svårare att finna kopplingar till någon specifik händelse (annat än på det personliga planet) men även här appliceras ett historiskt perspektiv. Kalhygget framställs som något radikalt nytt i konflikt med såväl det omgivande landskapet som den historiska kontinuiteten. Artikeln skildrar en utflykt till ett specifikt kalhygge i sällskap av personer med personliga minnen från platsen sedan tidigare. Genom dessa personer förmedlar Hammarström en plats med historia, en historia som fälldes till marken på samma gång som skogen när gamla tiders förståndiga skogsbruk ersattes med skövling.⁸¹

Hammarström kritiserar kalhyggesbruket även i en artikel som publicerades månaden tidigare. Även då i hög grad som ett hot mot det traditionella, men utifrån allemansrätten vars nationalistiska symbolvärde knappast kan ifrågasättas. I artikeln påtalas att kalhuggningen gett upphov till de skadeinsektsproblem som i sin tur skapat incitament för giftbesprutning. Den ”urgamla” allemansrätten undergrävs enligt Hammarström genom denna giftbesprutning

⁷⁵ *Nationalencyklopedin* nätupplaga: www.ne.se 2008-12-22

⁷⁶ Moberg (1), citat även i originaltexten.

⁷⁷ Moberg (1).

⁷⁸ Per Nilsson-Tanner, ”Valfrid Paulsson en bedrövelsens figur under Kvällsöppet-debatten ...” *Östersunds-Posten*, 1973-03-17.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Tommy Hammarström (2), ”Sålunda lyder Domänverkets budskap: Älska våra kalhyggen!” *Expressen*, 1977-06-17.

vilket exemplifieras i aktuella konflikter mellan bärplockare och skogsägare där bärplockarnas motstånd mot besprutningen uppges ha tillbakavisats med kommentaren att det är *skogsägarnas* bär. Han menar att detta ingår i en allmän trend där kalhyggesbrukets företrädare öppet börjat tala om att inskränka människors tillgång till skogen. I en framtidsstudie från Skogshögskolan sias enligt Hammarström till och med om inträdesavgifter för att ersätta skogsägarna för de förluster som allemansrätten medför. Av detta drar han slutsatsen att det moderna kalhyggesbruket utöver att förstöra skogen även hotar demokratiska rättigheter, ”upplöser traditioner och kulturarv och gör anspråk på våra känslor”.⁸²

Ytterligare en underström i debatten har gällt bondeskogsbrukets roll. Den fördes fram som en central fråga redan 1954⁸³ och berörs även i ett drygt tiotal artiklar i undersökningsmaterialet. Böndernas mer småskaliga skogsbruk lyfts bland kalhyggesmotståndare i flera olika sammanhang fram som en förebild⁸⁴ vilket också Hammarström gör när han 1983 slår ner på ett vid tiden aktuellt lagförslag som han menar skulle innebära en skövling av bondeskogen. Hotet utmålar han i termer av socialdemokratisk landsbygdsfientlighet som låter bonden bli ”expansionsiverns fredlösa offer”.⁸⁵ Då liksom på 50-talet var det bondeskogsbrukets påstådda oförmåga att prestera en tillräckligt hög och jämn produktivitet som låg bakom åtgärdsplanerna. 50-talets socialiseringskrav slutade i informations- och utbildningskampanjer men under 70-talet restes frågan igen.⁸⁶ Å ena sidan ingår bondeskogsbruket i argumentationen hos kalhyggesmotståndare och representerar då något av en sista utpost för de andra värden skogsbruket ansågs förstöra. Så exempelvis i en artikel i Dagens Nyheter från 1973 som reagerar mot den då aktuella skogspolitiska utredningen för att den uppfattas som ett angrepp på småskogsägare. ”De värsta problemen för människor och djur finns inte i småskogsbruket” menar artikelförfattaren. ”Det är istället i storskogsbruket, i bolagsskogarna, som de stora kalhyggerna sliter upp sår i landskapet”.⁸⁷ Å andra sidan står bondeskogsbruket också som symbol för det privata ägandet. Hos Hammarström förenas dessa två symbolvärden men så är inte alltid fallet. Knut Svedjeland riktar även han 1973 skarp kritik mot den skogspolitiska utredningen, han menar att det är en skrivbordsprodukt som har ”udden riktad mot bondeskogsbruket”. Detta ”i konsekvens med att en av utredarna är riksdagsman Yngve Persson” som ”länge

⁸² Tommy Hammarström, (1), ”Rädda allemansrätten!” *Expressen*, 1977-08-17.

⁸³ Kardell, 208.

⁸⁴ Se ex Åsa Moberg (2), ”Kalhyggen är inte ens lönsamma” *Aftonbladet*, 1972-02-15; Göran Rönning, ”Skogsindustrin hotar skogen” *Falu-Kuriren*, 1978-10-25.

⁸⁵ Tommy Hammarström (3), ”Efter oss – Kalhyggen!” *Expressen*, 1983-03-09.

⁸⁶ Kardell, 208 f.

⁸⁷ ”Kalhugning” *Dagens Nyheter*, 1973-03-16. Se även: Göran Rönning, ”Skogsindustrin hotar skogen” *Falu-Kuriren*, 1978-10-25; ”Kalhyggen premieras” *Borås Tidning*, 1973-02-08; ”Kalavverkningar – för och emot” *Hudiksvalls Tidning*, 1973-07-03.

velat socialisera Sveriges skogar”. Större delen av samma artikel är dock ett försvar för kalhyggesbruket.⁸⁸ I en annan artikel från samma år som också argumenterar i kalhyggets förmån framförs istället kritik mot att kalhyggen används som ”tillhygge” förr ”enskilda syften” och att ”LRF-besläktade syften” har ”exploaterat allmänhetens växande miljö-medvetande för egna syften med hjälp av kalhyggesjournalistik”.⁸⁹ Konflikten mellan allmänna och privata intressen präglade många av debatterna på 70-talet men som vi ska se var det inte helt självklart vilka intressen som det rationella skogsbruket faktiskt representerade.⁹⁰

Den nya vänstern

En annan stor berättelse kan sägas utgöras av det samhällsperspektiv som tog form i framväxten av vad som brukar kallas *den nya vänstern*. I Kjell Östbergs tolkning utgjorde den kulmen på en ”radikaliseringsvåg” som tog sin början i slutet på 50-talet och ebbade ut i slutet av 70-talet.⁹¹ Begreppet etablerades 1965 i samband med att ett antal olika organisationer och rörelser, som Zenitgruppen, Unga filosofer, De förenade FNL-grupperna och den maoistiska rörelsen började ta form.⁹² Den tog sig inte minst uttryck i den radikala studentrörelsen som 1968 även resulterade i vad som kallats för en studentrevolt. Även om den kulmen som Östberg omtalar i tid ägde rum under 60-talets andra hälft⁹³ lämnade den nya vänsterns idéer tydliga avtryck i medier och samhällsdebatt under åtminstone hela 70-talet.⁹⁴ En viktig inspirationskälla var nymarxismen och den nya vänstern tog det som sin uppgift att kritisera och avslöja samhällets makthavare. Dessa ansågs ingå i ett ”etablissemang” som i vad man kallade ett monopolkapitalistiskt samhällssystem utövade inflytande på allt från teknik till utbildning.⁹⁵ Det är svårt att fastställa exakt vilken relation enskilda artikelförfattare haft till vänsterrörelserna men likväl gör sig *perspektivet* och den politiska utgångspunkten otvetydigt gällande i många artiklar. Så exempelvis i Robert Nilssons en artikel i Östersundsposten från 1973 där ”topparna” inom den då aktuella skogsutredningen påstås gå ”storkapitalisternas ärenden” genom att tvinga fram omfattande kalavverkning.⁹⁶ Kalhyggesbruket som ett utslag av osym-

⁸⁸ Knut Svedjeland, ”Miljösamvetet Gillberg har nog hoppat i galen tunna den här gången ...” *Östersunds-Posten*, 1973-04-03.

⁸⁹ Björn Jensen, ”Kalhygges-debatten nu under slutavverkning” *Västgöta-Demokraten*, 1973-11-22.

⁹⁰ Lisberg Jensen, 143.

⁹¹ Östberg, 22.

⁹² Östberg, 62.

⁹³ Östberg, 22.

⁹⁴ Sven-Olof Josefsson, *Året var 1968: Universitetskris och studentrevolt i Stockholm och Lund* (Göteborg, 1996), 9.

⁹⁵ Josefsson, 33f.

⁹⁶ Robert Nilsson, ”Kalhyggen förstör miljön” *Östersunds-Posten*, 1973-04-07.

patisk och samhällsfientlig kapitalism tycks vara en relativt etablerad koppling bland kalhygesmotståndare. Kalavverkningen anses styras av ”kapitalets intressenter”.⁹⁷ Försvaret av det ”brottsliga skogs- och naturförstörelse” förklaras med ”det korrupta extensiva skogsbrukets kapitalrealisationsbegär”.⁹⁸ ”Profiten” anges ha ”fått ta överhand”.⁹⁹ I en recension av boken ”Ack Värmeland du sköna ...” 1972 förklarar Ake Daun att boken inte bara kritiserar skogsbruket (och kalhuggningen) utan också är ett angrepp på ”kapitalistisk ekonomi i allmänhet”.¹⁰⁰ På så sätt kan kalhygesmotståndet sägas vara en del av en mer samhällsgenomgripande vänsterkritik, och vice versa.

Ett vänsterperspektiv förefaller dock även ha gjort sig gällande på den andra sidan av debatten, i argumenteringen för kalhygesbruket. I materialet för den här studien finner det dock enbart ett tydligt exempel, i Björn Jensens (”jordbrukspolitisk medarbetare i VD”, socialdemokratisk dagstidning) artikel från 1973, som för övrigt polemiserar mot Åsa Moberg:

Söndagens fältbiologer med mammas choklad i termosen och pappas kikare runt halsen önskar kanske inte köra ut skogsarbetarna i vardagskylan, åter med yxa och barkspade i midjehög blötsnö, i lågavlönat säsongarbete, till skogskojans TBC-klimat och halvt ihjälplågade skogshästar. (---) ”... det som i verkligheten var vår slitsamma u-landstid. Med dess fattigliv då bara herrskaperna hade tid att beundra ’naturlandskapet’. Felet med dessa visioner b a k å t är att de rymmer ett tanklöst herrskapsförakt för just arbetsvillkoren och arbetarna.¹⁰¹

Istället för kapitalet ställs arbetaren som kalhyggets vinnare (enligt Moberg får de en *sämre* arbetsmiljö¹⁰²) och andra tolkningar av skogen än som producerande skambeläggs genom att pekats ut som vanföreställningen hos den verklighetsavskärmade och improduktive eller till och med överklassstilhörande. Jensen är inte ensam om att anföra de vinster som det mekaniserade kalhygesbruket medfört för arbetarna, men han är den enda som gör det utifrån vad som med någorlunda säkerhet kan antas vara ett vänsterperspektiv.¹⁰³ Hans politiska position indikeras för övrigt också i hans förslag om hur de intressen som inte är knutna till skogsbruket ska tillfredställas efter sovjetisk förebild, det vill säga med särskilda rekreationsskogar.¹⁰⁴

⁹⁷ Viola Claesson, ”Alla medel tillåtna i skogsvård” *Ny Dag*, 1973-03-28 - 1973-03-29.

⁹⁸ Sture Wahlström, ”Stoppa kalhyggerna!” *Arbetaren*, 1974-05-10-1974-05-16.

⁹⁹ Arne Rimdahl, ”Vem härskar i skogen” *Arbetarbladet*, 1973-05-02.

¹⁰⁰ Ake Daun, ”Debattbok om skogsbruket: Rovdrift för välstånd?” *Dagens Nyheter*, 1972-10-25.

¹⁰¹ Jensen.

¹⁰² Åsa Moberg (3), ”Inget försvar för kalhyggen” *Aftonbladet*, 1972-02-22.

¹⁰³ Se exempelvis ”Skogsarbetarna avvisar kritiken mot kalhyggerna” *Östersunds-Posten*, 1973-06-04. och ”Kalavverkningar – för och emot” *Hudiksvalls Tidning*, 1973-07-03.

¹⁰⁴ Jensen.

Miljörörelsen, biologi och ekologi

Den våg av radikalism som omtalas ovan kanaliseras även genom miljörörelsen som kan sägas ha bestått med en tredje stor berättelse.¹⁰⁵ Den innefattar inte minst begreppet ekologi som fram till 1960 var nästan helt förbehållet en akademisk sfär. Genom det växande intresset och medvetenheten om miljöfrågor spreds det och relaterade föreställningar dock även i samhället i stort under 60- och 70-talen.¹⁰⁶ Ekosystemens balans och harmoni skulle skyddas mot den av människan orsakade förstörelsen. Människans historia upplevdes som präglad av en oförutsägbarhet och destruktivitet som hotade både naturen och mänskligheten själv och som förebild stod naturens stabila ordning och rationalitet.¹⁰⁷ Ett av rörelsens stora internationella namn var Rachel Carson vars bok *Tyst vår* (1962) blev en startpunkt för debatten genom att belysa spridningen av olika miljögifter. I Sverige leddes den till att börja med av traditionella organisationer som Svenska Naturskyddsföreningen men fick i och med 70-talet andra uttrycksformer när en ny typ av miljörörelse uppstod. Ett stort antal aktionsgrupper bildades och de protesterade ofta handgripligt mot olika företeelser och handlingsplaner. Till de mest uppmärksammade fallen hör förhindrandet av en planerad avverkning av några almar i Stockholm. 1976 fanns det enligt uppgift över 500 grupper som med någon miljöfråga i fokus sökte påverka politiken genom opinionsbildning. Under 70-talets andra hälft märktes särskilt antikärnkraftsrörelsen.¹⁰⁸

Berättelsen om den biologiska skogen som en välbalanserad ekologisk ordning mellan olika djur och växter begär uppmärksamhet även i kalhyggesdebatten, närmare bestämt i lite drygt hälften av artiklarna i materialet. En av dessa är signerad Allan Fredriksson och publicerades i Göteborgs-Posten den 10 januari 1973. Fredrikssons artikel är en reaktion på en föreläsning som professor Anders Staaf uppges ha hållit året innan och som att döma av uppgifterna i artikeln i hög grad tagit det rådande skogsbruket i försvar. Vad artikelförfattaren säger sig reagera mot är just professorns bristande anknytning till diskussionen om ”modernt skogsbruk contra moderna biologiska rön”.¹⁰⁹ Allan Fredriksson anser att skogens roll utöver den ekonomiska, som hem för olika insekter och djur tenderar att ignoreras i allt för stor utsträckning bland ”jägmästare och likställda”. Djuren och insekterna beskrivs ingå i näringskedjor, näringsnät och jämviktssträvande ekologiska system inom vilka väl så små förändringar kan ge allvarliga konsekvenser. Enligt Fredriksson är kalhuggning utifrån dessa förut-

¹⁰⁵ Kjell Östberg, *1968 när allting var i rörelse: Sextiotalsradikaliseringen och de sociala rörelserna* (Stockholm, 2002), 20.

¹⁰⁶ *Nationalencyklopedin* nätupplaga: <http://www.ne.se/artikel/160150> 2008-12-26

¹⁰⁷ Donald Worster, *De ekologiska idéernas historia* (1994), sv. översättning (Stockholm, 1996), 302, 334.

¹⁰⁸ Östberg, 131 ff.

¹⁰⁹ Allan Fredriksson, ”Professorn ser inte skogen för bara (normal-) träd!” *Göteborgs-Posten*, 1973-01-10.

sättningar en ”chockbehandling” som i enlighet med den bland kalhyggesförespråkare populära liknelsen med jordbruket riskerar att göra skogen lika död som jorden på ett skånskt rapsfält. De moderna jordbruksmetoderna, menar han nämligen, har där utrotat de naturliga mikroorganismerna och gjort jorden ”biologiskt död”. Moderna metoder ställs med denna logik i konflikt med själva biologin och, paradoxalt nog, med den *moderna* kunskapen om den. En logik som efterfrågar biologiskt skogsbruk som en del av samma trend och medvetenhet som enligt artikelförfattaren lett till en allt större efterfrågan på ”biologiskt odlade produkter” från jordbruket.¹¹⁰ Strukturen i Fredrikssons logik följer tydligt de idéer som beskrevs inledningsvis och delar sina komponenter med ett flertal andra artiklar i materialet: skogen som ekosystem i känslig balans, betoningen av osäkerheten och bristande kunskap, hotbilden av kalhuggningen som omstörtande och radikalt ny.¹¹¹ Ibland används ordet våldtäkt om ingreppen vilket ytterligare framhäver konturerna hos den upplevelse som vi redan tidigare sett kommit till uttryck genom begrepp som krig och brott.¹¹² Det enda som tycks skilja är med vilka ord övergreppens offer ringas in. Med 1990-talet vrids fokus till viss del mot antalet *olika* arter genom att begreppet *biologisk mångfald* gör sitt inträde.¹¹³ Det första återfunna belägget i det här materialet utgörs av en artikel som publicerades i Göteborgs-Posten 1994¹¹⁴, betoning av artrikedom förekommer dock även under 70-talet.¹¹⁵ Enligt Ebba Lisberg Jensen tog mångfaldsidealet sin utgångspunkt i en solidaritetstanke samtidigt som det ingick i en allmän, civilisationskritisk misstro mot den moderna hyllningssången till ”enhet, ordning, effektivitet och storskalighet”.¹¹⁶

Även om vad som här identifierats som en berättelse om den biologiska och ekologiska skogen inom miljörörelsen gömmer en civilisationskritik som Lisberg Jensen menar finns det knappast något i berättelsen i sig som är oförenligt med synen på skogen som trävarufabrik. Det framgår bland annat av alla de produktionsperspektiverade artiklar som argumenterar i förmån för kalhygget. I antal utgör de dock mindre än en tredjedel av de kritiska artiklarna sett till undersökningsmaterialet.

¹¹⁰ Fredriksson.

¹¹¹ Viola Claesson, ”Alla medel tillåtna i skogsvård” *Ny Dag*, 1973-03-28 - 1973-03-29; ”Kalhyggen – också ett miljöproblem” *Gefle Dagblad*, 1972-02-26; Bengt Carlsson, ”Striden om kalavverkningen” *Dagbladet*, 1973-03-19; ”Kantareller – eller kalhyggen?” *Kvällsposten*, 1973-07-31; Alf Claesson, ”Fakta om skogen” *Arbetaren*, 1974-04-12; Hammarström (1); Sara Lidman (1), ”Kalhyggen bakom översvämningarna!” *Expressen* 1985-09-11; ”Kalhygge och miljö” *Dagen* 1973-03-17; Bo Stenvinkel, ”Fritt fram för skogsbolagen?” *Dagen*, 1972-12-07. Särskilt osäkerheten betonas i ”Attacken mot skogen” *Eskilstuna-Kuriren*, 1973-08-25.

¹¹² Carlsson; Bror E. Bodefors, ”Kalhuggning och skogsvård” *Västerbottens-Kuriren*, 1973-05-24.

¹¹³ Lisberg Jensen, 259.

¹¹⁴ Ulf von Sydow, ”Nostalgiskt om kalhyggen” *Göteborgs-Posten*, 1994-04-06.

¹¹⁵ Se exempelvis Vadim Söderström, ”Rationellt skogsbruk – katastrof för faunan?” *Falu-Kuriren*, 1975-12-03.

¹¹⁶ Lisberg Jensen, 259.

En argumentationslinje inom kalhyggesbrukets försvar driver ståndpunkten att kalhyggen inte alls är något radikalt nytt utan en efterlikning av naturliga processer. ”De ersätter naturens egen kalavverkning, skogsbränderna” menar Anders Andersson i *Norrländska Socialdemokraten* 1973. Därmed är han heller inte särskilt originell.¹¹⁷ Kalmarken skulle uppstå i vilket fall menar man, om inte genom bränder så på grund av röta, insektsangrepp eller stormfällning. Bättre då att ta upp färre och mer begränsade kalhyggen med moderna redskap och samtidigt undgå den ekonomiska förlust det skulle innebära att låta skogen gå till spillo låter resonemanget.¹¹⁸ Därtill menar vissa skribenter att skogen biologiskt ”har anpassat sig att leva i likåldriga bestånd”, vilket alltså skiljer den kalhuggningsbrukade skogen från den blådade.¹¹⁹ Kalhuggning framhålls med andra ord som den biologiskt riktiga metoden och som svar på de risker och den osäkerhet om vilka den nya kunskapen talar under begagnande av kritikernas röster lyfts kunskapen istället fram som garant för det moderna skogsbrukets träfflighet:

Visst har BENGT ROSÉN rätt i att det finns mycket i vårt högindustrialiserade samhälle som är betänkligt ur ekologisk synpunkt. Men skogsbruket hör nog till de minsta syndarna i sammanhanget. (---) Skogsbruket syftar till att framställa för människorna väsentliga nyttigheter som kan återgå i det naturliga kretsloppet. Det måste betecknas som en ekologiskt riktig princip. (---) Ett överväldigande material [har presenterats] som visar att kalhyggen är en biologiskt riktig metod för att förnya den gamla skogen.¹²⁰

Utdraget är hämtat ur en artikel i *Nerikes Allehanda* från 1974 som signerats Sölve Thulin. Det lämnar också antydningar om att ett produktionsperspektiv inte entydigt motsvarar modern framstegsoptimism. Den moderna raklinjigheten tycks också bölja något, åtminstone uppvisa en svag antydning till att göra det, när blädningsskogen pekas ut som ”tråkig och

¹¹⁷ Se ex. Sven Mellqvist, ”Råvara för skogsindustri i norra Dalarnas skogar” *Dala-Demokraten*, 1973-06-30; Nils-H Malmberg, ”Har miljögruppen inte sett ungskogen?” *Norrländska Socialdemokraten*, 1977-09-24; ”Skogsbruket i blåsväder” *Östgöta-Correspondenten*, 1972-02-16; ”Försvar för kalhyggen” *Vestmanlands Läns Tidning*, 1973-12-11; Sölve Thulin, ”Kalhyggen är biologiskt riktiga” *Nerikes Allehanda*, 1974-02-13; ”Övertygande bevisföring i »Skog i förvandling«” *Östersunds-Posten*, 1972-12-18; H A, ”Rätt och fel om skogen” *NN*, 1973-03-29; ”Skogsbruket i blåsväder” *Östgöta-Correspondenten*, 1972-02-16; Erik Edlund, ”Uddeholmsbolaget svarar f.d. skogsarbetare” *Nya Wermlands-Tidningen*, 1972-11-10.

¹¹⁸ Gunnar Larsson, ”Försvar av kalhyggen” *Borås Tidning* 1973-06-28; S d., ”Med dagens post ...” *Dala-Demokraten* 1972-09-12; Malmberg; Robert Nilsson, ”Kalhyggen förstör miljön” *Östersunds-Posten*, 1973-04-07; Thulin.

¹¹⁹ Anders Andersson, ”Kalhuggning enda sättet att få skog växa snabbt” *Norrländska Socialdemokraten*, 1973-01-11. Se även ”Övertygande bevisföring i »Skog i förvandling«” *Östersunds-Posten*, 1972-12-18.

¹²⁰ Bengt Rosén, ”Skog är mycket mer än trädåker” *Nerikes Allehanda*, 1974-02-13.

enahanda” och utan någon ”som helst omväxling” samtidigt som den kalhuggna skogens variation hyllas.¹²¹

I flera artiklar beskylls också kritikerna inte bara för okunskap utan därtill för kortsiktighet. Jägmästare Nils-H Malmberg vid domänverket menar 1977 att Miljögruppen i Gällivare-Malmberget endast ser de temporära hyggena när skogsbrukets utövare har en mer långsiktig miljömedvetenhet.¹²² Det är fel, menar dessutom Carl Gustaf Sundberg 1972, att tänka på skogen som något statiskt. Förgängelsen är naturlig och ”kalt och skogsbeväxt, ungt och gammalt (...) måste [ständigt] växla”.¹²³

Gränslinjen mellan att kalhugga och att inte göra det har som vi sett varit kraftigt markerad inom alla ”stora” berättelser som behandlats här. Under 1980-talet märks dock tendenser till att denna gräns börjar luckras upp och uppfattas som mindre viktig. Bengt Rosen konstaterar 1980 att debatten mer börjat handla om kalhuggningarnas storlek och andra aspekter på kalhyggesbruket än om kalhuggningen som sådan.¹²⁴ Det kan förvisso inte uteslutas att konstaterandet i själva verket är ett osynliggörande och ett ställningstagande för vilka åsikter som är legitima. I Tommy Hammarströms artikel från 1983 är kalhyggets symboliska laddning i termer av hot mot skogen lika omisskännlig som någonsin. Han argumenterar dock inte för den kalhyggesfria skogen i kontrast till den kalhuggna utan för bondeskogsbruket (som också inbegriper kalhuggning) i kontrast till de stora skogsbolagens ”överavverkning” och ”skövling”.¹²⁵ Inte heller 1990, när Mats Hagners nya blädningsmetod presenteras i Svenska Dagbladet, markeras någon absolut eller principiell konflikt mellan de olika metoderna.¹²⁶ 1985 förklarar ordföranden i Norrbottens naturskyddsförening, Ulf von Sydow, i Norrländska Socialdemokraten att ”vi accepterar kalhyggen i kusten och inlandet” så länge de anpassas till aktuella förhållanden och sker med hänsyn till naturvården.¹²⁷ Den förmodat samme von Sydow, men nu ordförande i Naturskyddsföreningen, framhåller 1994 i en artikel i Göteborgs-Posten att avskaffandet av kalhygget inte är ett självändamål. Istället är det överordnade målet att bevara såväl ”ekosystemets produktionsförmåga” som den ”biologiska mångfalden”. Skogsbruket bör därför efterlikna de naturliga processerna, det vill säga skogsbränderna. En-

¹²¹ Vadim Söderström, ”Rationellt skogsbruk – katastrof för faunan?” *Falu-Kuriren*, 1975-12-03. Se även Carl Gustaf Sundberg, ”Fakta om skogshyggen” *Dagens Nyheter*, 1972-03-09.

¹²² Nils-H Malmberg, ”Har miljögruppen inte sett ungskogen?” *Norrländska Socialdemokraten*, 1977-09-24. Se även ”Skogsbruket i blåsväder” *Östgöta-Correspondenten*, 1972-02-16.

¹²³ Carl Gustaf Sundberg, ”Fakta om skogshyggen” *Dagens Nyheter*, 1972-03-09.

¹²⁴ Bengt Rosen, ”Skogsmännen ser inte skogen för bara trä'n!” *Nerikes Allehanda*, 1980-02-29.

¹²⁵ Hammarström (3).

¹²⁶ Lennart Lundegårdh, ”Kalhygge onödigt. Ny metod bättre: professor vill revolutionera skogsbruket” *Svenska Dagbladet*, 1990-02-05.

¹²⁷ Lennart Wallström, ”Går det åt skogen med våra kalhyggen” *Norrländska Socialdemokraten*, 1985-10-15.

ligt von Sydow kan man dock inte sätta likhetstecken mellan kalhyggen och skogsbränder då en så stor andel av biomassan ofta finns kvar efter en brand och då det alltid finns vissa skyddade områden som klarar sig.¹²⁸

Försvagningen av kalhyggets position som centrum för upplevelsen av skogens skövling förefaller hänga ihop med ett allmänt famlande efter vad debatten egentligen gäller. Osäkerheten formuleras mycket inlevelsefullt inte minst av Sara Lidman i en artikel från 1985. Hon menar att kalhygget inte enbart kan förstås som ett resultat av ekonomiska drivkrafter:

Men någon hunger måste ni ha som driver er att göra dessa våldsamma ingrepp i naturen? Känn efter vad den hungern ytterst kommer ifrån! Lägg er på marken och spana i det blå! Jag vill inte vara så taktlös att jag föreslår er att ligga ner i fåran som en skogsplöjningsmaskin dragit upp i markberedande syfte. Men lägg er i mossan där den ännu finns och lyssna – nedåt och uppåt – till rötter och rymd, invänta det djupaste skälet och det högsta motivet till att världens skogspolitik ser ut som den gör. (---) Har ni fått någon (...) aning? Meddela den då åt era landsmän, barnbarn och medresenärer
 så att också vi får anföra våra skäl
 så att också vi tvingas lyssna fram det djupaste skälet till vår smärta och skam inför kalhygget.¹²⁹

Ebba Lisberg Jensen menar att kärnan i debatten utgörs av en motsättning mellan synen på skogen som en helgedom och synen på skogen som ett råvarulager.¹³⁰ Ska man tro Lisberg Jensen ligger dock inte miljörelsens yttersta drivkraft inom artbevarande eller vad som i uppsatsen identifierats som berättelsen om den ekologiska skogen. Den ligger i den konflikt som här sorterats under berättelsen om den nationella skogen men som lika mycket är berättelsen om skogen som en del av en historia och en tradition: det storskaliga, moderna skogsbrukets brott mot det gamla. Den abstrakta innebörden i ”det gamla” överskrider dock i själva verket samtliga berättelser. Skogen bör enligt Lisberg Jensen värnas på grund av den *tid* som finns investerat i den.¹³¹

Avslutande diskussion

¹²⁸ von Sydow.

¹²⁹ Sara Lidman (2), ”Ska det inte vara mera folk här ..? *Expressen*, 1985-09-22.

¹³⁰ Lisberg Jensen, 264.

¹³¹ *Ibid.* 266.

Genom artikelstudien har vi nu fått en viss överblick över de olika positioner som konstituerat intressekonflikten i kalhyggesdebatten och kring vilka värdefrågor dessa formulerats. Det hegemoniska kalhyggesbruket tycks vara en produkt av ett produktionsperspektiv som i linje med ett modernt tänkesätt tenderar att betrakta skogen som en resurs som, liksom en åker, bör exploateras så effektivt som möjligt. I den här uppsatsen har en särskild betoning lagts på de olika synvinklarnas karaktär av berättelser. Den omfattande kalhuggningen är inte bara ett resultat av att ekonomiska intressen prioriterats framför friluftslivets utan speglar också en *berättelse* av skogen som en producerande försörjningsbas. Berättelsen är en *förutsättning* för att de ekonomiska intressena överhuvudtaget ska ha någon relevans för vårt förhållande till skogen. Som vi sett kan hela kalhyggesdebatten sägas vara uppbyggd av sådana berättelser: skogen som nationell symbol, skogen som ett slagfält mellan kollektiva och enskilda intressen och skogen som biologi och ekologiskt system. Precis som Calude-Francois Denecourts guider och historier skänkte mening åt ett besöksmål i början av 1800-talet bidrar berättelserna till att konstruera skogen i våra tankar. Ett mentalt landskap som, vilket vi också kunnat konstatera, i många avseenden faktiskt inte rymmer några dramatiska förkastningar mellan debattens olika läger. Oavsett vem det är som talar är det samma berättelser som hela tiden återberättas, må så vara att vissa berättelser förekommer mer frekvent tillsammans med specifika ståndpunkter. Det kan man slå fast utan att för den skull förneka att de olika ståndpunkterna har olika stark koppling till olika grupperingar och rörelser i samhället. Kalhyggesmotståndet är exempelvis tätt förknippat med miljörörelsen samtidigt som berättelsen om den ekologiska skogen flätas ihop med många olika ståndpunkter i frågan. Genom hela debatten går dock en klar skiljelinje mellan *hur* dessa berättelser återges. I någon mån tycks den motsvara den mot-sättning som Ebba Lisberg Jensen identifierar mellan skogen som helgedom och skogen som råvarulager. Just dessa kategorier förefaller dock alltför specifika och begränsade för att kunna fånga debattens fulla meningsinnehåll. Det är knappast rimligt att tolka kalhyggesmotståndet i sig, även om det bär motsvarande inslag, genom ett andligt eller religiöst orienterat begrepp. Lisberg Jensens begreppspar pekar dock mot en mer grundläggande aspekt av skogen som jag tror har att göra med avstånd. En helgedom präglas av en åtskillnad från den världsliga omgivningen. Samma avstånd från den vardagliga världen beskrivs också i många uttryck och ordspråk som använder sig av en specifik aspekt av skogens symboliska kraft: ”dra åt skogen!”, ”att springa till skogs”, ”bättre en fågel i handen än tio i skogen”, ”det barkar åt skogen” – i alla dessa fall representerar skogen något bortom och utanför den värld i vilken vi lever och dör. Och är det inte just denna tolkning av skogen som mest konsekvent lyser igenom och förenar kritiken av kalhygget? I kontrast till den tendens att upphäva avståndet och

införliva skogen i vår egen nära värld som återfinns i argumenteringen för kalhyggesbruket. När kalhygget inom berättelsen om den nationella skogen försvaras utifrån skogens aktiva ekonomiska betydelse och därmed *delaktighet* i svensk suveränitet och civilisation tycks det istället vara skogens egenskap av beständig fond till den ständigt föränderliga civilisationen som framhävs bland kritikerna. När de ekologiska samspelet enligt kalhyggesförespråkarna bör utnyttjas för att tillgodose en hög produktion blir de för motståndarna istället ett skäl att begränsa vår närvaro i skogen, att öka distansen.

De olika perspektiven på skogen får dock inte uppfattas som oförenliga och det finns knappast något som hindrar att de harmoniskt existerar sida vid sida. Precis som en stad på samma gång kan upplevas som en främmande "stadsdjungel" för den nyinflyttade men som en tydligt planlagd och kanske funktionsuppdelad stadsbebyggelse för tjänstemannen på stadsbyggnadskontoret. Inte heller finns det något som hindrar att perspektiven förenas i en och samma person, till exempel om den nyinflyttade råkar arbeta som just stadsplanerare. Förmodligen hörde det snarare till vanligheten i äldre tid att skogen både var ett hemvant förråd av nyttigheter och en främmande kontrast till hemmiljön. Industrialisering och arbetsdelning kan tänkas ha bidragit till att skogen fått mer bestämda betydelser i olika specifika sammanhang och för olika grupper i samhället. Det är knappast svårt att förstå hur de allt fler och större kalhyggen blev och är en utmaning för alla de berättelser eller varianter av berättelser om skogen som distanserar skogen från samhälle och vardag. Inga skrymslen och vrår, hemligheter eller "paraplyn" mot "regnet i världen utanför" klarade sig där processorerna gick fram. Vare sig man är uppväxt med Elsa Beskows *Tomtebobarn* eller Donaldson & Schefflers *Lill-Gruffalo* torde mötet med den enhetliga och kontrollerade skogen vara friktionsfritt.

Finns det då några vägar tillbaka till den harmoni som eventuellt var mer karaktäristisk för situationen som rådde innan det moderna skogsbrukets avtryck i skogen började bli synliga? Konstrasten mellan den intensiva kalhyggesdebatten och kontinuiteten hos de principer som präglat den praktiska hanteringen i skogen är i många delar slående. Det hänger förmodligen samman med att kalhyggesmotståndet överlag slagit ur ett underläge. Kalhygget har fått representera försörjning och välfärd medan motståndet mot detsamma förknippats med mer lättviktade värden som estetik, fritid och utrotningshotade djur. De estetiska ideal som kan noteras även inom berättelsen om den producerande skogen blir en bisak på samma gång som skogens förmåga att även på andra sätt bidra till tillvarons mer essentiella värden osynliggörs. Välfärd definieras som nya trädgårdsmöbler när det lika gärna kan bestå i möjligheten att ta ett steg åt sidan, för värden som ligger utanför industriproduktionen. Värden som kan skapas

just genom att bereda plats i skogen även för alternativa och mer allmänt omhuldade meningsinnehåll.

Sammanfattning

Skogens betydelse uttrycks inte bara i de enorma landarealer som den täcker utan också i alla de associationer, idéer och inte minst meningsskiljaktigheter som omgärdar den. Debatterna har rasat på tidningssidorna och ett av dess allra mest sybolladdade centra tycks vara kalhygget. Sedan andra världskriget har kalhyggesbruket varit helt dominerande men idag finns det indikationer, om än motstridiga, på att en förändring håller på att ske. Syftet med uppsatsen är att utifrån en analys av dagspressmaterial undersöka hur kalhyggesdebatten tagit sig uttryck historiskt, och då i huvudsak under 1900-talets andra hälft. Målsättningen är att utläsa hur den specifika konflikten mellan kalhyggenas förespråkare och kritiker utkristalliseras i förhållande till tidens idéer och särdrag i stort. Hur formuleras motsättningen och hur och med vad byggs de bägge parternas respektive positioner upp? Har konflikten någon identifierbar kärna? Analysen sker i enlighet med Quentin Skinners betoning av kontexten och vikten av att beakta vad en författare faktiskt avser att *göra* med sin text. Särskild uppmärksamhet förlänas också den aspekt av debatten som Sverker Sörlin vidrör med begreppet ”tankens landskap”.

Redan i artiklar från tidigt 60-tal finns tecken på en konflikt i frågan om skogens hantering. Försöket att införa begreppet *multiple-use* åtföljs av argumentering för att skogsbruket inte hotar rekreationsintresset och inom diskussionen om hur skogens produktionsvärden på bästa sätt tas till vara märks också ett behov av att försvara dessa värdens prioritet. Oppositionen mot dessa kan dock förmodligen inte förklaras enbart i termer av estetik och rekreation utan bör förstås mot bakgrund av Sörlins begrepp, det vill säga genom det meningsinnehåll som konstituerar dessa värden.

Det storskaliga kalhyggesbruket och argumenteringen för densamma präglas å sin sida inte minst av det moderna tänkandet. Skogen uppfattas i första hand som en naturresurs och liknas ofta med en åker som sås, växer och skördas. Därmed blir skogen en del av det moderna projektet, det ständiga framåtskridandet. Framsteget tycks inte bara betraktas som möjligt utan också som ofrånkomligt. Vid sidan om berättelsen om den producerande skogen finns dock många andra.

Argumenteringen för och emot kalhuggningen är strukturerad kring ett antal ”stora” berättelser som inte kan knytas till någon särskild ståndpunkt. En av dessa utgår från tradition och skogens symbolvärde i ett nationellt sammanhang. Bland annat lyfter Olof Svartz 1973 fram den producerande skogens såväl historiska som aktuella betydelse för Sveriges suveränitet. Åsa Moberg beskriver stället kalhyggesbruket som ett *hot* mot den svenska skogen. I jämnhöjd tycks också föreställningen om den moderna tidens brott mot det gamla sväva.

En annan stor berättelse kan härledas till framväxten av vad som brukar kallas *den nya vänstern*. Utifrån den förklaras bland annat kalhyggesbruket genom privata profitintressen och ”kapitalrealisationsbegär”. Denna tolkning möter dock motstånd i en artikel av Björn Jensen från 1973 där motståndet mot kalhyggerna hävdas bottna i ett ”herrschaftsförakt” för skogsarbetarna.

Slutligen intar också inte minst berättelsen om den biologiska och ekologiska skogen en viktig roll. Den förknippas framförallt med miljörörelsen och rymmer idén om en komplex natur i ömtålig balans. Allan Fredriksson hör till dem som härmed föranleds att beskriva kalhuggning i termer av en chockbehandling som riskerar att få allvarliga konsekvenser för livet i skogen. Samtidigt är det en vanlig ståndpunkt att kalhygget tvärtom är biologiskt riktigt då det nära ansluter till naturens egna förnyelseprocesser.

Sammanfattningsvis förefaller skogen i stor utsträckning vara föremål för en relativt enhetlig uppsättning berättelser. Likväl går det en tydlig skiljelinje genom debatten och här föreslås att denna skulle kunna förstås utifrån ett avståndsbegrepp. Kalhygget utmanar nämligen de berättelser eller varianter av berättelser som liksom många ordspråk låter skogen representera något bortom och utanför den värld vi lever och dör i. Argumenteringen i kalhyggets förmån tycks i lika mån förenas av en mer ”avståndslös” förståelse av skogen. I sig själva är dock inte de två perspektiven oförenliga och bortom kalhyggerna finns det skäl att söka någon form av harmoni.

Referensförteckning

Andersson, Anders, ”Kalhuggning enda sättet att få skog växa snabbt” *Norrländska Socialdemokraten*, 1973-01-11.

Artikel-Sök: <http://sob.btj.se/asok> 2009-01-08.

”Attacken mot skogen” *Eskilstuna-Kuriren*, 1973-08-25.

Back, Åke, ”Kalhyggen är nödvändiga för skogsvård och välstånd” *Dala-Demokraten*, 1979-05-19.

- Beskow, Elsa, *Tomtebobarnen* (Stockholm, 1994).
- Bodefors, Bror E., "Kalhuggning och skogsvård" *Västerbottens-Kuriren*, 1973-05-24.
- Carlsson, Bengt, "Striden om kalavverkningen" *Dagbladet*, 1973-03-19.
- Cedergren, Jonas, "Kontinuitetsskogar och hyggesfritt skogsbruk" *Meddelande nr 1 Skogsstyrelsen* (2008):
<http://www.skogsstyrelsen.se/epi/epi4/dokument/sks/aktuellt/press/2008/Hyggesfritt%20skogsbruk%20meddelande.pdf> 2009-01-07.
- Christersson, Tore, "Skogsbruk" *Svenska Dagbladet*, 1973-07-17.
- Christersson, Tore, "Jättekalhyggen ovetenskapliga" *Arbetaren*, 1973-07-27 – 1973-08-09.
- Claesson, Alf, "Fakta om skogen" *Arbetaren*, 1974-04-12.
- Claesson, Alf, "Kalhyggens kalla nätter ett hot mot återväxten" *Arbetaren*, 1973-04-27 – 1973-05-03.
- Claesson, Viola, "Alla medel tillåtna i skogsvård" *Ny Dag*, 1973-03-28 - 1973-03-29.
- C:son Leijonhufvud, Axel, "Skogsbrukets rationalisering" *Svenska Dagbladet*, 1961-04-05.
- Daun, Ake, "Debattbok om skogsbruket: Rovdrift för välstånd?" *Dagens Nyheter*, 1972-10-25.
- Degersand, Allan, "- Militärt skogsbruk skadligt" *Sydsvenskan*, 1979-03-19.
- "Den skövlade skogen" *Aftonbladet*, 1972-01-13.
- Donaldson, Julia & Scheffler, Axel, *Lill-Gruffalon* (2004), sv. översättning (Stockholm, 2004).
- Edlund, Erik, "Uddeholmsbolaget svarar f.d. skogsarbetare" *Nya Wermlands-Tidningen*, 1972-11-10.
- Fjällström, Allan (1), "Tvingas kalavverka skog" *Västerbottens-Kuriren* (2008-02-15):
<http://www.vk.se/Article.jsp?article=168029> 2008-12-26.
- Fjällström, Allan (2), "Enklare att inte kalhugga" *Västerbottens-Kuriren* (2008-10-28):
<http://www.vk.se/Article.jsp?article=227027> 2008-12-26.
- Fredriksson, Allan "Professorn ser inte skogen för bara (normal-) träd!" *Göteborgs-Posten*, 1973-01-10.
- "Försvar för kalhyggen" *Vestmanlands Läns Tidning*, 1973-12-11.
- Gustafsson, R., "Trakthyggen eller vad?" *Falu-Kuriren*, 1976-04-02.
- Hammarström, Tommy (1), "Rädda allemansrätten!" *Expressen*, 1977-08-17.
- Hammarström, Tommy (2), "Sålunda lyder Domänverkets budskap: Älska våra kalhyggen!" *Expressen*, 1977-06-17.
- Hammarström, Tommy (3), "Efter oss – Kalhyggen!" *Expressen*, 1983-03-09.
- H A, "Rätt och fel om skogen" *NN*, 1973-03-29.
- Höjer, Erik W., "Kronoparkerna och fritidsfolket" *Svenska Dagbladet*, 1961-01-13.
- Jensen, Björn, "Kalhygges-debatten nu under slutavverkning" *Västgöta-Demokraten*, 1973-11-22.

- Josefsson, Sven-Olof, *Året var 1968: Universitetskris och studentrevolt i Stockholm och Lund* (Göteborg, 1996).
- ”Kalavverkningar – för och emot” *Hudiksvalls Tidning*, 1973-07-03.
- ”Kalhuggning” *Dagens Nyheter*, 1973-03-16.
- ”Kalhygge och miljö” *Dagen* 1973-03-17.
- ”Kalhyggen – också ett miljöproblem” *Gefle Dagblad*, 1972-02-26.
- ”Kalhyggen premieras” *Borås Tidning*, 1973-02-08.
- ”Kantareller – eller kalhyggen?” *Kvällsposten*, 1973-07-31.
- Kardell, Lars, *Svenskarna och Skogen: Från baggböleri till naturvård* (Jönköping, 2004).
- ”Landskapet” *Östergötlands Dagblad*, 1973-06-25.
- Larsson, Gunnar, ”Försvar av kalhyggen” *Borås Tidning*, 1973-06-28.
- Lidman, Sara (1), ”Kalhyggen bakom översvämningarna!” *Expressen* 1985-09-11.
- Lidman, Sara (2), ”Ska det inte vara mera folk här ..? *Expressen*, 1985-09-22.
- Lindevall, Bo, ”Kalhyggen bästa metod att föryngra vår skog” *Falu-Kuriren*, 1977-08-24.
- Lisberg Jensen, Ebba, *Som man ropar i skogen: Modernitet, makt och mångfald i kampen om Njakaffäll och i den svenska skogsbruksdebatten 1970-2000* (Lund, 2002).
- Lundegårdh, Lennart, ”Kalhygge onödigt. Ny metod bättre: professor vill revolutionera skogsbruket” *Svenska Dagbladet*, 1990-02-05.
- Lundqvist, Lars (1) ” Vad är orsaken till att blädningsskogsbruk är så ovanligt här i Sverige?” (1998), *SkogsSverige*:
<http://www.skogssverige.se/fragaom/detail.cfm?Id=1627&Sok1=bl%C3%A4dning&start=21> 2008-12-26.
- Lundqvist, Lars (2) ” Frågor om blädning: lite om lagar, arealer, ekologiska nischer och dimensioner”(2000), *SkogsSverige*:
<http://www.skogssverige.se/fragaom/detail.cfm?Id=3068&Sok1=bl%C3%A4dning&start=1> 2008-12-26.
- Lundqvist, Lars (3), ”Blädning kontra kalhyggebruk” (2008), *SkogsSverige*:
<http://www.skogssverige.se/fragaom/detail.cfm?Id=10643&soknamn=1&Sok1=Tore%20andersson> 2008-12-26.
- Malmberg, Nils-H, ”Har miljögruppen inte sett ungskogen?” *Norrländska Socialdemokraten*, 1977-09-24.
- Mellqvist, Sven, ”Råvara för skogsindustri i norra Dalarnas skogar” *Dala-Demokraten*, 1973-06-30.
- Merchant, Carolyn, *Ecological Revolutions: Nature, Gender, and Science in New England* (Chapel Hill & London, 1989).
- Moberg, Åsa (1), ”Kalhyggen förstör och förgiftar” *Aftonbladet*, 1972-02-08.
- Moberg, Åsa (2), ”Kalhyggen är inte ens lönsamma” *Aftonbladet*, 1972-02-15.
- Moberg, Åsa (3), ”Inget försvar för kalhyggen” *Aftonbladet*, 1972-02-22.

- Nationalencyklopedin* nätupplaga: www.ne.se 2008-12-26.
- Nilsson-Tanner, Per, "Valfrid Paulsson en bedrövelsens figur under Kvällsöppet-debatten ..." *Östersunds-Posten*, 1973-03-17.
- Nilsson, Robert, "Kalhyggen förstör miljön" *Östersunds-Posten*, 1973-04-07.
- "Ny syn på skogsbruket" *Göteborgs-Posten*, 1973-03-15.
- Olofsson, Thorsten, "Skogspolitiska utredningen o kalhyggen" *Västerbottens-Kuriren*, 1973-03-17.
- Palmér, Carl-Henrik, "Nej till kontinuitetskogor men med nya argument »Gröna lögnare« bara halva sanningen", *Skogseko* nr 3 2006.
- Pressarkivet, svenska avdelningen. *Klassifikationssystem* (rev. 1985, Uppsala universitet).
- Rimdahl, Arne, "Vem härskar i skogen" *Arbetarbladet*, 1973-05-02.
- Rosen, Bengt, "Skogsmännen ser inte skogen för bara trä'n!" *Nerikes Allehanda*, 1980-02-29.
- Rosén, Bengt, "Skog är mycket mer än trädåker" *Nerikes Allehanda*, 1974-02-13.
- Ruong, Israel, "Måste skogen skövlas?" *Dagens Nyheter*, 1973-10-28.
- Rydbo, Folke, "Kalhygget, vår framtid" *Expressen*, 1977-07-09.
- "Ryms kalhyggerna i våra hjärtan?" *Dagens Nyheter*, 1985-08-25.
- Rönning, Göran, "Skogsindustrin hotar skogen" *Falu-Kuriren*, 1978-10-25.
- Sandström, E. Gotthard, "Trakthuggning, skövling, skogsvård" *Västerbottens-Kuriren*, 1973-05-14.
- S d., "Med dagens post ..." *Dala-Demokraten*, 1972-09-12.
- Skinner, Quentin, *Vision of Politics: Regarding Method* (Cambridge, 2002).
- "Skogsarbetarna avvisar kritiken mot kalhyggerna" *Östersunds-Posten*, 1973-06-04.
- "Skogsbruket i blåsväder" *Östgöta-Correspondenten*, 1972-02-16.
- Sköld, Per, "Åsa Moberg har fel om kalhyggen!" *Aftonbladet*, 1972-02-24.
- "Skörda eller skövla?" *Eskilstuna-Kuriren*, 1973-02-07.
- Stenvinkel, Bo, "Fritt fram för skogsbolagen?" *Dagen*, 1972-12-07.
- Sundberg, Carl Gustaf, "Fakta om skogshyggen" *Dagens Nyheter*, 1972-03-09.
Svenska Tidningsartiklar: 1973 (Lund).
- Svartz, Olof, "å andra sidan ... Skogsbruket i länet" *Barometern*, 1973-10-24.
- Svedjeland, Knut, "Miljösamvetet Gillberg har nog hoppat i galen tunna den här gången ..." *Östersunds-Posten*, 1973-04-03.
- von Sydow, Ulf, "Nostalgiskt om kalhyggen" *Göteborgs-Posten*, 1994-04-06.
- Söderström, Vadim, "Rationellt skogsbruk – katastrof för faunan?" *Falu-Kuriren*, 1975-12-03.
- Sörlin, Sverker, "Tankens landskap" i *Miljöhistoria idag och imorgon: Rapport från en miljöhistorisk konferens vid Högskolan i Karlstad 9-10 april 1997* red. Martin Johansson (Karlstad, 1998).

- Thulin, Sölve, "Kalhyggen är biologiskt riktiga" *Nerikes Allehanda*, 1974-02-13.
- Västerbottens-Kuriren (2008-03-15) "Harald förlorade – måste kalavverka sin skog":
<http://www.vk.se/Article.jsp?article=174495&comment=true> 2008-12-26.
- Wallström, Lennart, "Går det åt skogen med våra kalhyggen" *Norrländska Socialdemokraten*, 1985-10-15.
- Wahlström, Sture, "Stoppa kalhyggena!" *Arbetaren*, 1974-05-10-1974-05-16.
- Worster, Donald, *De ekologiska idéernas historia* (1994), sv. översättning (Stockholm, 1996).
- "Åt skogen" *Dala-Demokraten*, 1973-04-07.
- "Är skogen skådebröd" *Dala-Demokraten*, 1972-09-05.
- Öckerman, Anders (1), "Kalhygge eller blädning? Svensk skogshistoria som miljöhistoria" i *Miljöhistoria på väg: Artiklar presenterade vid Miljöhistorisk möte 1995* red. Björn-Ola Linnér & John Svidén (Linköping, 1996).
- Öckerman, Anders (2), "Joel Wretlind på Malå revir: Kunskap och legitimering i det moderna skogsbruket 1945-1990" i *Miljöhistoria idag och imorgon: Rapport från en miljöhistorisk konferens vid Högskolan i Karlstad 9-10 april 1997* red. Martin Johansson (Karlstad, 1998).
- Östberg, Kjell, *1968 när allting var i rörelse: Sextiotalsradikaliseringen och de sociala rörelserna* (Stockholm, 2002).
- "Övertygande bevisföring i »Skog i förvandling«" *Östersunds-Posten*, 1972-12-18.